

УДК 811.11:316.7

МІСЦЕ МОВНОЇ СВІДОМОСТІ У МІЖКУЛЬТУРНІЙ КОМУНІКАЦІЇ

Саприкін О.А.

Київський національний університет культури і мистецтв

У статті розкрито поняття «мовна свідомість», «мовна особистість», «міжкультурна комунікація». Автор здійснив спробу проаналізувати проблему мовної свідомості в міжкультурній комунікації.

Ключові слова: мова, мовлення, мовна свідомість, мовна особистість, міжкультурна комунікація.

Постановка проблеми. Дослідження різних культурних спільнот через порівняння образів їх мовної свідомості є особливо актуальним у наш час, коли міжетнічні контакти, що розширюються виявляють відмінності у співставлених фрагментах образу світу народу, які стоять за кожним «культурним» словом. Як відомо, ці відмінності можуть приводити до серйозних комунікативних збоїв, виступати в якості перешкод і бар'єрів. Існування в образі світу етнічних базових цінностей, які допомагають зберегти моральний потенціал культурної спільноти, що є основою для її збагачення наводять на думку, що в мові кожного народу існує група слів, які розкривають основні уявлення про побудову навколишнього світу – етнічні інваріанти. А звернення лінгвістів до поняття «мовної свідомості» свідчить про виняткову роль мови в житті окремої людини і суспільства в цілому, приверненні уваги до світоглядних основ мовної творчості.

Мета статті полягає у висвітленні проблеми мовної свідомості у міжкультурній комунікації.

Аналіз останніх джерел досліджень і публікацій. В добу глобалізації питання дослідження мовної свідомості й міжкультурної комунікації є предметом зацікавлення багатьох науковців. Такі видатні вчені як Т. Г. Грушевицька, В. Д. Попков, А. П. Садохін, Г. Г. Почепцов, Б. В. Слющинський, Н. А. Шульга, Р. А. Andersen, J. C. Condon, E. T. Hall та ін. доклали чимало зусиль в дослідження даної проблеми, яка стає дедалі відкритішою для широкого загалу, адже вона не є абстрактною і стосується безпосередньо повсякденної людської діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вивчення проблеми взаємодії мовної свідомості у

міжкультурній комунікації є важливим чинником у навчанні іноземної мови. Взаємопов'язане вивчення кількох мов, переключення мовних кодів сприяє формуванню здатності до аналізу й синтезу, мовної і мовленнєвої компетенції, а також піднесенню загального культурного рівня, розширення когнітивної картини світу особистості.

Свідомість – це ідеальне явище. Не будучи матеріальним, разом з тим виступає як об'єктивне. Основними його психологічними характеристиками є: 1) відчуття себе суб'єктом, що пізнає, 2) уявне представлення і уява дійсності; 3) здатність до комунікації. Вона має суспільний характер і нерозривно пов'язана з мовою. Зв'язок мови і свідомості не означає їх тотожність. Проте, їх слід вивчати у взаємозв'язку з когнітивно-комунікативною системою людини: мова – свідомість (когнітивна підсистема); мова – мислення (комунікативна система).

Поняття «мовна свідомість» трактується в наукових джерелах як оформлення національної суспільної свідомості за допомогою мови. Мовна свідомість являється компонентом національної суспільної свідомості й реалізується у процесі мовно-мислительної діяльності індивідів під час сприйняття та відображення дійсності на основі лінгвокреативного мислення і його механізмів. Функціональною основою іншомовної мовленнєвої діяльності виступає особистісна свідомість, яка здійснюється за умови інтелектуально-мисленнєвої активності. В свою чергу, «мовна особистість» трактується вченими як носій мови, який добре володіє системою лінгвістичних знань, знає поняття і відповідні правила, репродукує мовленнєву діяльність, має навички активної роботи

зі словом, дбає про мову і сприяє її розвитку та забезпечує розширення функцій мови.

Звернення лінгвістів до поняття «мовної особистості» свідчить про виняткову роль мови в житті окремої людини і суспільства в цілому, приверненні уваги до світоглядних основ мовної творчості. Сучасні уявлення про мову базуються на чотирьох фундаментальних її властивостях – історичному характерові розвитку, психічній природі, системно-структурних основах її будови, соціально зумовленому характерові виникнення і вживання.

При розгляді мовної особистості як об'єкта лінгвістичного вивчення враховується взаємодія усіх цих властивостей, тому що особистість – зосередження і результат соціальних законів; вона продукт історичного розвитку етносу; її мотиваційні нахили, що виникають із взаємодії біологічних спонукань та соціальних, фізичних умов належать до психічної сфери; особистість створює мову і водночас послуговується знаковими, тобто системно-структурними за своєю природою, утвореннями.

Мова – найбільша за обсягом структура будь-якої культурної цивілізації. Тобто саме мова, світ та культура і формує свого носія. Вона одночасно виступає її дзеркалом і засобом реалізації, виконуючи пасивну функцію відображення та активну – творення. Ці функції реалізуються саме в процесі комунікації, головним засобом якої є саме мова.

Мова тісно пов'язана з культурою. Підвищений інтерес до вивчення та дослідження культури та міжкультурної комунікації стає очевидним. Дослідники вважають, що такий бум спричинений цілою низкою як позитивних, так і негативних факторів. З одного боку, соціальні, політичні, економічні та інші негаразди в загальносвітовому масштабі призвели до небувалої міграції народів, до їх переселення, зміщення, численних сутичок та, як наслідок, до зіткнення культур. А з другого – науково-технічний прогрес та бурхливий розвиток в усіх сферах життя останнього часу відкриває все нові можливості, види, форми і засоби спілкування, головною запорукою ефективності яких є взаєморозуміння, діалог культур, толерантність по відношенню до інших народів та цивілізацій. Цілий комплекс тривожних та обнадійливих факторів призвів до активізації уваги в контексті міжкультурної комунікації.

У кожній культурі можна побачити як універсальні, так і специфічні елементи. Універсальні елементи виступають загальнозначущими для представників різних культур, їх зміст зумовлений спільними для всієї людської спільноти духовними цінностями, що сформувалися протягом тривалого процесу розвитку. Кожна культура має свою специфіку, неповторність, пізнавати яку означає пізнавати скарбницю духу конкретного народу, розуміти його психологію та філософію. Саме тому свідомість людини завжди етнічно маркована – будь-яку картинку, фрагмент уявлення про світ неможливо просто скалькувати і перекласти на іншу мову. Різні мови, безумовно, по-різному розглядають один і той самий світ, позначають одні й ті самі реалії. Не мова, а народ створює свою культуру, а культура так або інакше знаходить своє відображення в мові. Для культури сьогодні важливо побачити

себе очима іншої культури, оскільки лише в діалозі кожна культура знову отримує свою ідентичність. Підсумовуючи викладені підходи до розуміння культури, можна говорити про неї як про фактор соціального, духовного та історичного розвитку й самореалізації конкретного етносу.

До поняття культури комунікації входить в якості обов'язкового компонента культура мислення. Розуміння тексту висловлювання є багатоступінним її процесом, який передбачає аналітико-синтетичну роботу на основі декодування його семантичних одиниць, які відображають зміст предметів, явищ, дій. Культура мислення відзначається високим рівнем її сформованості основних характеристик: самостійності, продуктивності, гнучкості, критичності, логічності, що в свою чергу накладає відбиток на ефективність мовленнєвої взаємодії. Смыслова цілісність мовленнєвого повідомлення проявляється у єдності його теми, яка отримує в тексті свій послідовний розвиток.

Внаслідок проведення семантичного ототожнення плану змісту рідної мови з іноземною виникає лінгвістична інтерференція. При цьому в системі понять враховується те, що є загальними для двох мов і вже сформовано в процесі вивчення рідної й іноземної мови. Лінгвістична інтерференція має місце, коли мовець підмінює лексему, подібну за звучанням словами рідної мови, помилково добирає слова з лексико-семантичних груп, зміщує диференційні ознаки окремих лексем, яке призводить до їх деформації.

Як показали наші спостереження, інтерференція частіше проявляється при подібності явищ рідної та іноземної мов, ніж при їх повній відмінності, до того ж далеко не всі помилки можуть отримати пояснення через інтерференцію навичок, оскільки рідна мова втручається в оволодіння іноземною мовою з різних причин, до яких відносяться: а) замість інтерференції навичок може мати місце уникання використання таких правил іноземної мови, аналогів яким немає у рідній мові; б) деякі обмеження на вживання мовних явищ, що розрізняються в порівняльних мовах, проявляються тільки при визначених умовах; в) мовець може звертатися до рідної мови за ресурсами, які він переймає в умовах комунікативних труднощів із-за недостатнього запасу ресурсів іноземної мови. Звідси слідує, що передбачувані труднощі в міжмовній комунікації реалізуються не лише через помилки внаслідок інтерференції навичок, а й через уникання вживання деякого явища. При цьому «структурна відстань» між фактами двох мов визначається з урахуванням сприймання носіями однієї мови іншої, оскільки мовні системи можуть не повністю збігатися з тим, як сприймаються індивідами факти подібності та розрізнення між мовами.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Свідомість виступає функціональною основою іншомовної мовленнєвої діяльності, яка здійснюється за умови інтелектуально-мисленнєвої активності. У комунікативно-пізнавальній діяльності зміст, внутрішні зв'язки і відношення складної системи особистісної свідомості відтворюються у виді уявлень, засобом відтворення є знаки. Змістовні елементи свідомості існують у формі мовних елементів і конструкцій. Співвіднесення двох мов і культур (іноді навіть трьох

і більше) допомагає окреслити їх топологічні, національно-специфічні риси, що допомагають глибшому усвідомленню як чужої, так і рідної культури і мови. Ця співвіднесеність дає змогу проникнути в мовну «картину світу» двох народів, зрозуміти їхню психологію, характер, звичаї, обряди, історію, яка знаходить своє образне втілення в мовному просторі.

Список літератури:

1. Бодалев А. А. Личность и общение. – М, 1983. – 272 с.
2. Засекіна Л. В. Мовна особистість у сучасному соціальному просторі // Соціальна психологія. – № 5(25). – 2007. – С. 82 – 90.
3. Тарасов Е. Ф. Межкультурное общение – новая онтология анализа языкового сознания // Этнокультурная специфика языкового сознания. – М.: Наука, 19%. – С. 7-22.
4. Тер-Минасова С. Г. Язык и межкультурная коммуникация. – М.: Наука, 2000. – С. 5-55.

Сапрыкин А.А.

Киевский национальный университет культуры и искусств

МЕСТО ЯЗЫКОВОГО СОЗНАНИЯ В МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ

Аннотация

В статье раскрыто понятие «языковое сознание», «языковая личность», «межкультурная коммуникация». Автор предпринял попытку проанализировать проблему языкового сознания в межкультурной коммуникации.

Ключевые слова: язык, речь, языковое сознание, языковая личность, межкультурная коммуникация.

Saprykin O.A.

Kyiv National University of Culture and Arts

LANGUAGE CONSCIOUSNESS IN THE CONTEXT OF INTERCULTURAL COMMUNICATION

Summary

Such notions as linguistic consciousness, linguistic individuality, and intercultural communication are revealed in this article. The author made an attempt to analyze the problem of linguistic consciousness in the intercultural communication.

Keywords: language, speech, linguistic consciousness, linguistic individuality, intercultural communication.